

בד כבוד, עם התוכן של הלוחות. סמילא, גם מתגלחות צריך הוא לעמוד בסוד של כריתות-ברית. מפני כך, שויון הלוחות מוכרח הוא. חמש דברות של בין אדם למקום בלוח אחד, וחמש דברות של בין אדם לחבירו בלוח שני. חלוקת חצאין של כריתות ברית בגוף הלוחות, בהתאם לחלוקת-חצאין של כריתות-ברית בגופן של הדברות.

א. כחוג גדולית-למידיו של הגר"י סאלאנטער ז"ל, רווחת היתה המליצה, כי יוס-המתלקותו של הגר"ים חל הוא לעולם, בפרשת משפטים. שכן עיקר חידושו של ר' ישראל היה במקצוע של בין אדם לחבירו. בודאי, שמליצה זו אינה אלא כגדר שיחה נאה. אבל מכל מקום, רואים אנו מזה, עד כמה היה חידושו של ר' ישראל מזדהה בעיניהם, עם המקצוע של בין אדם לחבירו. השגרה המצויה תופסת בזה, ענין של חיזוק במקום הרפיון. כעין שאמרו "בקעה מצא, וגדרה". בודאי שזה נכון. אבל אין תפיסה זו, מטצה את עומק המהלך. דלפי תפיסה זו, הרי יש כאן לפנינו הנהגה המשתייכת לכל התורה כולה. ובאמת, מורגש הוא שיש כאן קביעות של יחס מסוים למקצוע זה של בין אדם לחבירו.

1. וזה הוא מה שאנו מוצאים בתורה, שהלוחות חולקים הם שם ברית לעצמם, (מקרא מפורש הוא בואתחנן, וינד לכם את בריתו, את עשרת הדברים). אף על פי שכל התורה כולה, היא ספר הכרית, מפני שבאמרנו, שהתורה היא ספר הכרית, הכונה היא שהדברים של הספר הזה, הם הם הדברים, שעליהם ועל קיומם, נכרתה הכרית. כלומר, הדברים האלה מהווים, את תוכן הכרית. אבל אורו של מעשה כריתות-הכרית נגזר הוא, אך ורק בשני לוחות הכרית. באופן, שהמושג "כרית" כשהוא בא במאמר "ספר הכרית", ומושג "כרית" כשהוא בא במאמר "לוחות הכרית", הרי הם מתפרשים באופן שונה.

ב. כששני לוחות העדות נזכרים בתורה, הרי תיבת לוחות באה כשהיא חסרה, באופן שרק מצד המסורת יש כאן לשון רבים של לוחות שנים. אבל מצד המקרא, אין כאן כי אם "לוחות" לשון יחיד. ופירשו חכמים, דבא לומר, שהלוחות היו שוים. ועדיין אנו מגששים באפלה, מפני שאין אנו יודעים, שויון זה של לוחות מה הוא בא ללמדנו, כי אמנם אורו של שויון זה במעמקים הוא גנוז.

2. ונכונים אנו עכשיו, לקבוע כנפש את האור הגדול הזה: כי המצות של בין אדם למקום, והמצות של בין אדם לחבירו, אינם סתם חלקים או שני מקצועות בכלליותה של תורה; אלא שהעמדת המצות של בין אדם לחבירו על משקל אחד עם המצות של בין אדם למקום, הרי היא עבודה נשגבה לעצמה, עבודה של כריתות-ברית לרגלי הר סיני.

ג. מאורע מעמד הר סיני, הוא גם המאורע של כניסה בכרית. ומעשה כריתות-הכרית במעמד הר סיני, מפורש הוא בתורה: "ויקח משה חצי הדם וישם כאנגות, וחצי הדם זרק על המזבח". ואחר כך הוא אומר "ויקח משה את הדם, ויזרוק על העם, ויאמר הנה דם הכרית, אשר כרת השם עמכם, על כל הדברים האלה". כלומר, חצי לנבזה, וחצי לאומה. חלוקה זו לחצאין, היא הקובעת את חותם הכרית, וכל זה נכלל הוא במעמד הר סיני.

4. וחורים אנו מכאן לקראת קריאתו של ר' ישראל ז"ל, להטביע את המטבע של דרכי-העיון של הלכה, וגם דרכי-המשא ומתן של הלכה, גם במקצוע של תורת-המדות במצות שבין אדם לחבירו. ושיגרת המחשבה תופסת בזה, כי קריאה זו באה היא, לשם התעוררות, והתחזקות, והתאמצות לסלק את הרפיון ואת ההזנחה, השולטים בשטח זה של תורת המדות במצות שבין אדם לחבירו. לאמתו של דבר, אין תפיסה זו אלא שפחיות הבאה מתוך ניתוק הענפים מן השורש. עלינו להקשיב למקורה של הקריאה הזו, כשהיא בוקעת מראשי ההרים. בומנים שונים, אנו מוצאים אצל האומה מעשים ועבודות של חידוש כריתות-הכרית, בכחינת "לכו נחדש את המלוכה". עיקר ענינה של קריאתו הגדולה של ר' ישראל הוא בזה, שהיא משמשת כרוז, לחידוש כריתות-הכרית של שויון שני הלוחות.

ד. קביעות-חותם זו של כריתות-ברית, שאירעה בשעת מעמד הר סיני, מזכרחת היא לחיות סבועה גם בדכרית-תורה שנאמר באתו מעמד. ומתעוררת היא ככאן השאלה. מעשה של כריתות-ברית בעצם הדיבורים והדברות, כיצד הוא נקבע?
ה. והנה מתחלקים הם הדיבורים לחצאין: חמש דברות בין אדם למקום, וחמש דברות בין אדם לחבירו. חצי לנבזה, וחצי לאומה, פלגא עלי, ופלגא עלך. חלוקת חצי-חצי היא מעשה של כריתות-ברית. זכורה היא לנו הכרית עם אבינו הראשון, שגם שם נאמר "ויכתר אותם בתוך". ועל שם "בית-תורתך" זה, קרויה היא הכרית, ברית בין הכתרים. כלליות התורה מקיפה היא את ה"בין אדם למקום" ואת "הבין אדם לחבירו". וכעשרת הדברות נעשה מעשה של ביתור בתוך. חמש דברות בבין אדם למקום, וחמש דברות בבין אדם לחבירו. וכודאי, שגם גופם של הלוחות מוכרח הוא להיות עולה

6. קריאתו של ר' ישראל, היא היא שהולידה את הספר "חפץ חיים" ואת הספר "אהבת חסד". בודאי שזה אמת, אבל לעמקו של דבר עלינו לדעת, שאין עצם הופעת הספרים פסגת ההישג בזה. אלא שנקודת-הפסגה בזה היא, שספר "משנה ברורה", וספר "חפץ חיים", שניהם יצאו מקולמוס אחד ומלב אחד. הלא זו היא העבודה הקדושה של השואת שני הלוחות, לשם התחדשות כריתות הכרית, הנתונה בארון-הכרית.

מאמרי הראיה

קובץ מאמרים

3

מאת הרב ר' אברהם יצחק הכהן קוק זצ"ל

א-ב

קדוש ישראל

רבי ישראל סלנטר זצ"ל

הנני חושב שגם אלה שזכו להכיר את אחד מענפי הקודש, פנים בפנים, יהי קשה להם מאד לצייר את הקיום היסודיים שברוחם הגדול אחרי תקופה הגונה של סילוקם מאתנו, וק"ו שבדגנו, אשר רק מפי השמועה קלטנו וזכרונותיו של אדיר הקודש גאון העולם הנפלא, פאר החסידות רבנו ישראל סלנטר זצ"ל, אשר זה יובל שנים נמלא, מאז נגזר ארון הקודש. עבודה קשה היא לכתוב גם איזה רישום, אשר יתאים לגדלותו, קדושתו ותפארתו.

בכל זאת איני מוצא את עצמי פטור מלהביע מעט, מקוי הוהר, אשר חדרו אל

2 לשלשה באלול

יום השנה להסתלקותו של אאמיר

הרב ר' אברהם יצחק הכהן קוק זצ"ל

(חוכרת ב)

מכתב יד קדשו

א קיצור "מסילת ישרים"

ב למקדש מעט

רשובתו הלכה-למעשה

בענין סדרי בית הכנסת

ליוס-השנה השתיים-עשרה

ה ת ש ו

ירושלים, עיקות'ו

כל אלה, לא היתה שום אפשרות שאור נערב ונפלא כזה לא יתפרץ מתוך מעמקי, וכל ישראל וביחוד גדולי הדור ואנשי הסגולה, ידעו נאמנה כי איש אלקים קדוש גאון הדור ופלאו חי בתוכם.

גאוניות עליונה מתגלה לעתים, פעם בכשרון השכלי, ופעם בכשרון הרצוני. על פי רוב כל הגאונים מרעישי העולם בחדושיהם הנפלאים, ברק הכשרון השכלי הוא המתגלה בהם להפליא, כל אלה הקדושים הצדיקים והחסידים העליונים, שעומדים למופת בהדרת קדשם הנם אדירי הכשרון הרצוני, אשר נתקדש ונתעלה אצלם במדה נפלאה. אור עולם זה, וזה לשני הכתרים באורח פלא. גאון כשרונו השכלי הרעיש לבבות גאוני הזמן, אין קצה לתכונת חריפותו ובקיאותו, למרות מה שבעצמו מטעמים ידועים לו, לא העלה על הכתב כמעט שום דבר מתגליותיו הנפלאות במכני התורה, המעט מן המעט ממה שנמצא בכתובים ממנו, הוא עפ"י רוב רשמים נשמעים, כפי שנרשמו, כפי מדתו של כח הקבול אשר להשומע הרשם, בכל זאת לא נמחק כלל זכרון ההתפעלות אשר מלאה את חדרי הלב של גדולי גאוני הדור, מעוצם הגאונות הנפלאה של חלוקי ופולפולין, אשר גשם לעתים בקהל שומעי לקחו, שכל הסגולות של גאונות אדירה נשתקפו מהם במדה גוראה; עומק השכל, בקיאות נפלאה ומדייקת, חריטות עצומה וישרות מכוננה, וכל היצירות הנפלאות הללו היו מתחדשות במהירות פלאית בכל עת הדרוש, רצוא ושוב כמראה הבזק. אך כל הרכוש הרחני האדיר הזה, כל אוצרות הכשרון השכלי הנפלא הזה וכל הגאונות הנפלאה, כל החריטות והבקיאות המדהימה כל לב, היתה כולה מקודשת לשמים, כולה היתה עומדת הכן לעבודת השם יתברך בקדושה ובטהרה, עבודה תמה ושלמה לעשות רצון קונו בכל לב ונפש. הכשרון הרצוני, אשר היה מתאים בכל הליכות חייו עם הכשרון השכלי ומחובר עמו באחדות נפלאה בחיי קדוש ישראל זה, והעבודה עצמה בכל מלואיה בכל מעמיקה והרחבותיה היתה הנר המאיר את שבילי חייו, וזה ויכה את הרבים במלא המובן של אומר הקדוש הזה. הוא תאיש הגדול אשר לבו היה תמיד ער לאהבת השם יתברך ויראתו לאהבת ישראל עד תמצית הנפש, אור התורה היה מאיר ומבהיק לפניו, אוצר של יראת שמים שיש לו להקב"ה בבית גנוזי. היה תמיד מחשיף לפניו מטמוני מסתרים והמון מחשבות, ושאיפות קדושות לאין תכלית; יראת השם יתברך ואהבתו עבודתו התמה והקדושה, טהרת המדות, בכל ענפיהן ושריגיהן הדקים והדקים מן הדקים, בקדושה ובטהרה נפלאה, התאחדו בנשמה הגדולה והקדושה הזאת, עם השאיפה להצדק החברותי שהיתה חיה וערה תמיד במרכזה, ברטט גורא וביראה חודרת עד תהום הנפש היה מדבר ומוכיח על החטאות שבין אדם לחברו, ובצער גורא היה מצטער על אשר מהן ישנו כאלה שבני אדם בכלל, וביניהם נמצאים לצערנו גם אלה שהם הנם מהגזוירים במדה ידועה מעבירות שבין אדם למקום, שדשיו בתן בעקבתיהן מטני חוסר החכמה במדחת הטהרה של יראת שמים.

הרעיון שהקיף את חייו כולם היתה להמציא את הרטיה הכללית, לתחלואי הנפש, לכל הסוגים, לההמון הפשוט לפי ערכו, לאנשי המעלה, גדולי התורה, היראה והחכמה לפי ערכם. הוא התבונן כמה עמוקה היא מחלה של הסחת הדעת מהבגרות העצמית, מה שאנשים הנם טרודים, או בחיי יום יום החמריים, או בהטרדות השכליות שלהם, ואין משים על לב למצא את עצמו בסערת החיים, ומתוך כך הולכת היראה הטהורה ומתרחקת מתוך הלבבות. ומכאן זה כל המדות וכל המעשים הולכים

ומתקלקלים, והדור הולך ומתדלדל, וסכנה צפויה לעמדת התורה והיהדות האמתית ח"ו. אמת הדבר, שגם הקדמונים האחרונים מחכמי המוסר עמדו על זה, וביותר בירר הדבר. בטוב טעם החסיד רבנו משה חיים לוצטו זצ"ל בספרו "מסילת ישרים", שמפני כך היה כאמת כפי המפורסם, חביב מאד הספר, ביחוד, על רבנו הגאון ר' ישראל ז"ל, ובכל זאת מצא הוא ז"ל ברוחו הגדול שיש עוד מה להוסיף בהטעמה, שלחכת המוסר והיראה הדרושה מאד לפי המצב של הדור. וכיון שהכיר את החשיבות הגדולה שבהוספה שהוסיף — שוב קבע בה מסמרות ומסר את נפשו עליה, והמשיך לתוכה את כל מעינות גאונו ועמקי מחשבותיו התרומיות, ותוכן ההוספה היה מה שמצא שעם כל היתרון הנמצא בהשימוש של הלימוד בתורת המוסר, ובבקורת העצמית של האדם, שנתבטאה כרגיל בשם "חשבון הנפש", עוד הדבר צריך להקבע בנפש האדם, בתור קנין נפשי, ולצורך הקנין הנפשי צריכה לבוא התמדה רבה של חרות הלימודים המוסריים והתלהבות נפשית מעמיקה ומלהיבה, ולשם כך מוכרחים לקבוע שעות ובתים מיוחדים שהלמוד בסגנון זה יהיה נרכש בו לרבים. כמו כל חדוש, מובן, שרבים התנגדו גם לחדוש זה, אבל הוא ז"ל בגאונו הנורא ובקדושת צדקתו עמד כחומה, לחוציא אל הסועל את אדיר חפצו זה, ואורו לא נכבה בישראל ופעולותיו הגדולות הולכות הן ונושאאות פרי.

ומה שהדור צריך עתה, ביחוד, לדעת הוא, מה שנקדנו לעיל, שיחד עם תורת המוסר התעמקותה ולהבת אשה, נשא את לבו, להבליט ברבים את הצדק החברותי, את החומר המיוחד שבמצוות וחובות שבין אדם לחברו, שאין יסוד ליראת שמים ולטהרת המדות מבלעדום. על המדה המיוחדת של עומק החשבון של יראת השם, שהיא מביאה לידי התגברותה של מדת הצדק החברותי וביסוסו בעולם אשר עמד עליה בכל תוקף קדושתו, מעידים הם ספורים רבים ונאמנים ממקורים שונים בכל הליכות חייו, רבי הקדושה והטהרה, אשר ראוי שיחבר ע"ו ספר גדול ומקיף, ולזכר עולם יהיה צדיק.

ומתוך ששאיפתו הקדושה והנאצלת להגשמת רעיונו הגדול היתה מיוסדת על הכרה גאונית עמוקה וחודרת, היא מתגלה לפנינו בצורה של שיטה פילוסופית אלקית מוסרית מקיפה, שגם משאת נפש שירית ההולכת ונוקבת עד תהומה של הנשמה האנושית קבועה בה, ומתוך כך הולכים פלגים שונים וגובעים, במשך הזמנים, מתוך שיטתו המיוחדת של אור ישראל זה. וכולם, כל המטפלים ומחויקים באחד מן החלקים של הופעת אורו הגדול, מכוונים את לבם לתל התלפיות, למקור חיי הקדושה והאצילות המוסרית שהתחיל להיות הולך וזורם כנחל גובע מתוך רוחו הגדול והקדוש של רבנו הגדול, רבי ישראל סלנטר ז"ל. שאנו מוצאים את עצמנו, גם כעת, אחר היובל של גניזות אורו הקדוש בגנוי מרומים, עומדים ברעדה גוכח הוזהר העליון שנאצל מנשמתו הגדולה, להאיר על ידו את אופק חיינו, להעלות בו את אבוקת היראה השלמה, לישר בעולמנו את המטילה של הצדק האמיתי, אשר שרשיו מוכרחים תמיד להיות יונקים מהלשד החיוני של יראת ה' טהורה חנומדת לעד.

ויהי רצון שבמהרה בימינו יהיה אור ישראל לאש וקדושו ללהבה, להאיר את כל המחשכים, ולחמם את כל הלבבות המקוררים. ויקום בנו דבר ד': "צדק צדק תרדוף למען תחיה וירשח את הארץ אשר ד' אלוך ינתן לך".

(נדפס בחוברת זכרון להגרי"ס וצוק"ל "שערי ציון", ובספר ניצוצי אור להרב זסלנסקי)